С.І. Кравченко,
Т.Г. Парвіна

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

У сучасних умовах господарювання одним із важливих чинників ефективного довгострокового функціонування підприємств є регулярне успішне здійснення інноваційної діяльності. Проте тоді як у розвинутих країнах (наприклад, Німеччина) показник питомої ваги промислових підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність, ще у 1999 р. досяг 70% і спостерігається тенденція до зростання, в нашій країні він, наприклад, у 2006 р. перебував на рівні 10% [8]. Однією з причин такої низької інноваційної активності в Україні разом із браком різного роду ресурсів є відсутність належного досвіду управління нововведеннями в ринкових умовах і відповідної теоретичної бази.

Проблемам управління інноваційною діяльністю в сучасній теорії приділяється достатньо багато уваги [1; 2; 4; 5; 7], у тому числі питанням формування ефективного механізму управління нею. На окрему увагу заслуговують роботи А.А. Дагаєва, який виділив механізм освоєння нововведень, приватних капіталовкладень у сферу НДДКР, механізм технологічних трансфертів, а також праці В.А. Колоколова, який представив систему активізації інноваційних процесів п'ятьма групами механізмів. Як свідчать дослідження, в даний час єдина і цілісна теорія формування механізму управління інноваційною діяльністю досі відсутня, що обумовлює необхідність подальшого її розвитку. Результати дослідження сприятимуть сформуванню механізму управління інноваційною діяльністю, адекватного специфіці вітчизняних підприємств в існуючих умовах господарювання і, таким чином, – зростанню активності успішного впровадження нововведень.

Дослідження проблем формування механізму управління інноваційною діяльністю логічно розпочати з аналізу і систематизації змісту понять «управління» і «механізм», виходячи з їх суті і цілей. Аналізуючи термін «управління» з урахуванням генезису його змісту, можна відзначити, що підходів до його визначення достатньо багато (рис.1). Так, з погляду більшості вчених суть управління полягає в сукупності дій; у деяких випадках під «управлінням» розуміють циклічний процес [3]; а в інших – функцію організованих систем. Причина таких відмінностей полягає в різноманітності сфер використання даного поняття. У загальному випадку, у прив'язці до сфери економіки, управління передбачає наявність єдиної системи дій з планування, організації, мотивації, контролю і регулювання процесів господарювання шляхом взаємозв'язку цих функцій і їх безперервного впливу на керований об'єкт.

Позиції вчених на постановку цілей управління більш різноманітні, ніж визначення його суті. Так, дії управління можуть бути спрямовані на досягнення і підтримку завдань функціонування об'єкта, збереження певної структури, а також на вироблення плану дій (рис.1). В економічній науці найчастіше цілі

© Кравченко Сергій Іванович – кандидат економічних наук, доцент.
Парвіна Тетяна Геннадіївна.
Донецький національний технічний університет.

ISSN 1562-109X

управління визначаються виходячи з об'єкта господарювання. функцій управління і особливостей

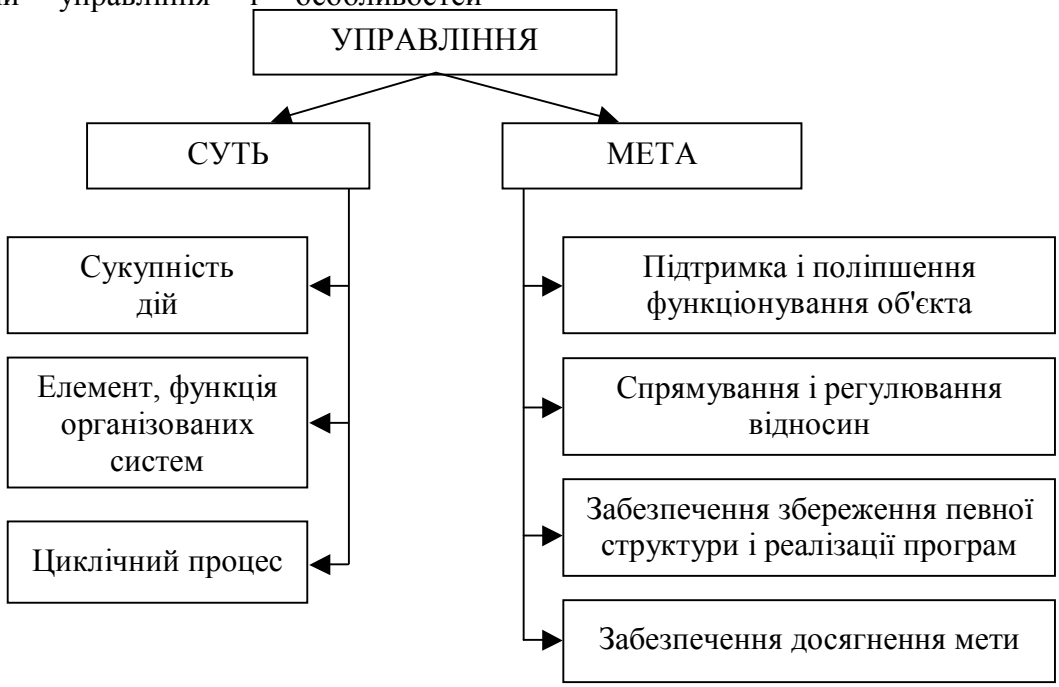

Рис.1. Загальний зміст поняття «управління»

Узагальнюючи вищевикладені підходи, під поняттям «управління» розумітимемо циклічний процес, спрямований на забезпечення підтримки і поліпшення функціонування об'єкта відповідно до певної програми дій.

Аналізуючи наступний термін «механізм», також можна відзначити існування великої кількості його визначень у різних галузях науки, які істотною мірою можуть відрізнятися один від одного. У загальному випадку механізмом вважається набір яких-небудь елементів. При цьому основні відмінності в поглядах учених при визначенні механізму виникають у формуванні складу і структури цих елементів, набір яких так само, як і в управлінні, залежить від сфери використання даного механізму. У більшості випадків дії складових частин механізму передбачають перетворення якого-небудь руху, об'єкта або діяльності. Виходячи із зазначеного під механізмом розумітимемо сукупність елементів, призначених для перетворення і передачі дій.

Таким чином, шляхом інтеграції запропонованих визначень понять «механізм» і «управління» з урахуванням сфери дослідження під механізмом управління інноваційною діяльністю розумітимемо сукупність елементів, взаємодія яких дозволяє здійснювати циклічний процес, спрямований на ефективну діяльність від генерації ідеї до подальшої її формалізації в новий продукт з метою успішної його реалізації.

Як зазначалося вище, погляди авторів різняться не тільки у формулюваннях і визначенні суті механізму (у тому числі і механізму управління інноваційною діяльністю), але і його структури – автори розуміють сукупність складових елементів по-різному. При цьому, як правило, визначенню складових елементів механізму управління не приділяється

належної уваги, що в свою чергу обумовлює необхідність їх конкретизації.

Аналіз змісту механізму управління інноваційною діяльністю логічно здійснювати через уточнення функцій управління, вважаючи, що за кожну з них відповідає певний елемент вказаного механізму. При цьому інноваційна діяльність виступає в даному випадку як об'єкт управління, що наповнює певною специфікою функції управління, які повторюються по всіх фазах інноваційного проекту. Дослідження елементів механізму проведемо на основі аналізу таких основних функцій управління інноваційною діяльністю, як планування, організація, контроль, регулювання, мотивація [9].

Суть функції «планування» виявляється в конкретизації цілей інноваційної діяльності на встановлений період: визначення господарських завдань, методів їх досягнення, термінів і послідовності реалізації, виявлення матеріальних трудових і фінансових ресурсів для вирішення поставлених завдань. При цьому планування сприяє зниженню ризику, який є невід'ємною негативною рисою інноваційної діяльності. Таким чином, якісне формування і використання елементу, що виконує функцію планування, – запорука підвищення успішності здійснення інноваційної діяльності.

Наступна функція механізму управління інноваційною діяльністю – «організація», яка є підставою створення інфраструктури інноваційної діяльності, встановлення постійних і тимчасових відносин між усіма її складовими частинами, визначення порядку й умов її функціонування в цілому. Ефективне виконання функції «організація» дозволяє забезпечити сприятливі умови, передбачені на стадії планування, для розробки, створення і реалізації інновації. У зв'язку з тим, що інноваційна діяльність характеризується високим ступенем невизначеності і ризику, виконання даної функції стає невід'ємним і важливим завданням механізму управління інноваційної діяльності.

Не менш важливими функціями є «контроль» і «регулювання». Завдяки їх виконанню здійснюється оцінка результатів виконаних робіт, перегляд і коригування цілей інноваційної діяльності, а також вирішуються питання про подальшу спрямованість дій. Контроль за інноваційною діяльністю передбачає проведення оцінки на предмет виявлення розбіжностей між плановими і фактичними показниками проекту. Функція «регулювання» полягає у здійсненні дій щодо досягнення результатів інноваційного проекту і в розробці економіко-організаційних заходів для усунення розбіжності між плановими і фактичними показниками проекту.

Функція «мотивація» пов'язана з процесом активізації внутрішнього спонукання суб'єктів до виконання яких-небудь дій через формування мотивів поведінки для досягнення поставлених цілей. Виходячи із специфіки інноваційної діяльності мотивація посідає одне з важливих місць у механізмі управління, оскільки ініціювання і кінцеві результати інноваційної діяльності багато в чому залежать саме від творчої активності суб'єктів підприємства.

Виходячи зі змісту вищенаведених функцій, можна вважати, що кожна з них, як структурний елемент механізму управління, може розглядатися у вигляді окремої системи. Беручи до уваги те, що «система» передбачає наявність безлічі складових частин, які перебувають у відносинах і зв'язках один з одним, утворюючи певну цілісність і єдність, логічним є твердження про те, що механізм управління інноваційною діяльністю – це сукупність систем, кожна з яких відповідає за виконання однієї з

наведених вище функцій (планування, організація, контроль, мотивація) і має певний набір складових частин (рис. 2). При цьому для уточнення змісту кожної з функціональних підсистем механізму управління інноваційною діяльністю можна взяти за основу дослідження М.І. Самогородської. Так, у ролі основних складових частин кожної з підсистем можна виділити: цілі, критерії, чинники, методи і ресурси управління (рис. 2). Аналіз вказаних складових проведемо на прикладі системи мотивації інноваційної діяльності.

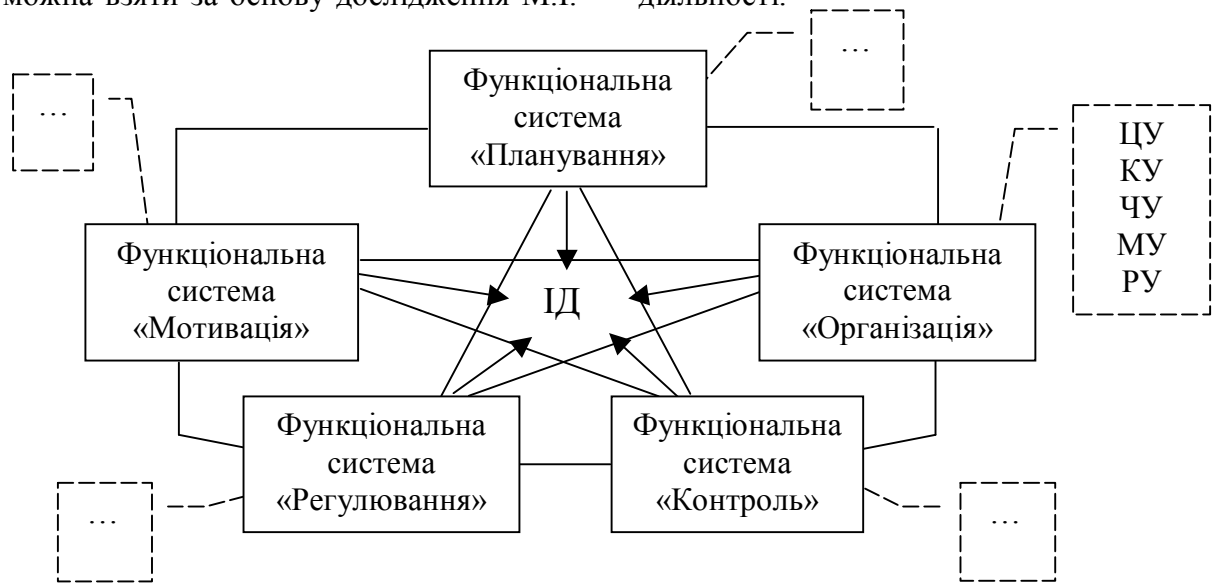

ІД – інноваційна діяльність;
ЦУ – цілі управління;
КУ – критерії управління;
ЧУ – чинники управління;
МУ – методи управління;
РУ – ресурси управління

Рис. 2. Модель механізму управління інноваційною діяльністю

Однією із складових механізму управління інноваційною діяльністю, на основі якої встановлюється спрямованість дій певної функціональної підсистеми, є «цілі управління» (ЦУ). Ця складова нерозривно пов'язана з основоположним об'єктом управління і націлена на досягнення очікуваного кінцевого результату. Наприклад, метою управління системою мотивації може бути активізація внутрішнього спонукання суб`єктів підприємства до створення нового або вдосконалення вже наявного продукту для отримання найбільшої вигоди.

Наступною складовою функціональних підсистем механізму управління інноваційною діяльністю є «критерії управління» (КУ). Критерії (з грецької kritērion – засіб для думки) – ознака, на підставі якої проводиться оцінка, визначення або класифікація чого-небудь. Відносно критеріїв управління мотивацією інноваційної діяльності, наприклад, можна виділити такі, як кількість упроваджуваних нововведень, активність персоналу в генерації ідей, ініціативність, мобільність тощо.

Складова «чинники управління» (ЧУ) являє собою сукупність частин об'єкта управління, на які необхідно вплинути для виконання поставлених цілей і завдань. При цьому якщо управління спричинить зміну стану того або іншого чинника, це може привести до зміни стану всього об'єкта управління або окремих його частин. Для здійснення даної дії необхідно правильно визначити склад чинників і ступінь їх відповідності

критеріям управління. Наприклад, у вигляді чинників управління системи мотивації можна виділити персонал підприємства (зокрема, людей з креативним, творчим мисленням), керівників підприємства, культуру управлінських, інженерно-технічних і висококваліфікованих працівників, умови праці тощо.

«Методи управління» (МУ) – це складова функціональних підсистем механізму управління інноваційною діяльністю, яка є сукупністю способів цілеспрямованої дії практичного або теоретичного характеру. Для досягнення поставлених цілей мотивації на практиці використовують прямі і непрямі методи управління стимулюванням. До прямих належать формування системи оплати праці і розробка ефективної системи мотивації і матеріального стимулювання. Серед непрямих методів управління можна виділити такі: поліпшення організації праці, підтримка окремих перспективних осіб, підвищення кваліфікації персоналу, а також створення психологічних мотивів діяльності тощо.

«Ресурси управління» (РУ) – це ще одна із складових, необхідна для досягнення очікуваного результату дії кожної з функціональних підсистем механізму управління. Вона являє собою сукупність фінансових та інших засобів праці, запасів і джерел, що можуть бути використані для здійснення цілеспрямованого впливу на чинники управління. Щодо ресурсів управління системою мотивації інноваційної діяльності, то найбільш поширеними є фінансові, соціально-психологічні та інтелектуальні ресурси, які дозволяють найефективніше впливати на погляди й інтереси суб`єктів діяльності, а також умови праці для поліпшення організації і здійснення інноваційного процесу.

Таким чином, механізм управління інноваційною діяльністю, являючи собою цілісну систему, містить сукупність взаємопов’язаних функціональних підсистем, кожна з яких виконує відповідну функцію з управління керованим об’єктом. У свою чергу кожна з цих підсистем складається з відповідного набору складових, ефективне функціонування яких дозволяє якісно управляти об`єктом. Запропонований підхід до формування механізму управління інноваційною діяльністю виявляє його цілісну теоретичну базу і, таким чином, сприяє забезпеченню ефективної реалізації механізму управління на практиці з урахуванням специфіки підприємства й умов його господарювання. У результаті цього відбудеться підвищення активності впровадження нововведень і результативності інноваційної діяльності на вітчизняних підприємствах.

Література

1. Савчук А.В. Організаційно-економічний механізм інноваційного розвитку крупної компанії: Монографія. – Донецьк, 2004. – 404 с.

2. Матросова Л.М. Формування організаційно-економічного механізму управління інноваційними процесами в промисловості: Монографія. – Луганськ: Вид-во СУДУ, 2000. – 462 с.

3. Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Сучасний економічний словник. – 5-те вид., перероб. і доп. – М.: ІНФРА-М, 2007. – 495 с.

4. Колоколов В.А. Інноваційні механізми функціонування підприємницьких структур // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002. – № 1.

5. Шеко П. Инновационний господарський механізм // Проблеми теорії і практики управління. – 1999. – № 2. – С. 71-78.

6. Самогородська М.І. Розробка механізму управління регіональною інвестиційною стратегією // Менеджмент в Росии и за рубежом. – 2003. – № 4.

7. Дагаєв А.А. Важелі інноваційного зростання // Проблеми теорії і практики управління. – 2000. – №5. – С. 70-76.

8. Наукова та інноваційна діяльність в Україні [2006 р.]: Стат. зб. / Держкомстат України. – К., 2007. – 350 с.

9. Формирование хозяйственных решений: Монография / В.М. Хобта, О.А. Солодова, С.И. Кравченко, О.Н. Фищенко и др. / М-во образования и науки Украины. Донецкий нац. техн. ун-т. – Донецк: Каштан, 2003. – 416 с.